

már eleve megriasztja a pedagógust, és szinte folyamatos restanciaérzést kelt benne. Ugyanakkor az is kitűnt, hogy a könyvek között tartalmi átfedések is vannak, nincsenek utalások egymásra, mégis kimaradtak fontos információk az idézett művekből.

Nem lenne-e célszerűbb a nevelés vagy oktatás egy-egy nagyobb területét *egyetlen kézikönyvvel* összefogni? Még így is tekintélyes számú könyvből álló pedagógiai kézikönyvtárral rendelkezne minden pedagógus. De a tapasztalat alapján a leghatásosabb mégis az lenne, ha megfelelően szerkesztett könyvek révén közvetlenül a gyerekekhez szólánk. Ez jelentené a nevelők számára is a legnagyobb módszerbeli segítséget.

JEGYZETEK

[1] *Rendtartás* az általános iskolák számára, 12–14. oldal.

[2] *Módszertani levél az általános iskolai osztályfőnöki foglalkozási terv készítéséről*, Budapest, 1976.

[3] *Az általános iskolai nevelés és oktatás terve* I. kötet, 1970.

[4] Uo.: 38. oldal.

[5] *Felkészítés a családi életre*, segédanyag a családi életre nevelés iskolai feladataihoz, Budapest, 1975.

[6] *Szexológia*, Gondolat, Budapest, 1975.

[7] *Jirina Strmenová: A gólya hozott?*, Mladé letá, Bratislava, 1971.

[8] *Családi életre nevelés az osztályfőnöki órán*, Módszertani útmutató..., Budapest, 1975.

[9] Uo. 42. oldal.

[10] *Elliot Aronson: A társas lény*, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1978.

[11] *Családi életre nevelés az osztályfőnöki órán*, 37. oldal.

[12] *Felkészítés a családi életre*, 72. oldal.

[13] Uo.: 10. oldal.

[14] *Dr. Szilágyi Vilmos: Pszichoszexuális fejlődés – párválasztási szocializáció*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976., 146. oldal.

[15] *Kósáné Ormai Vera–Járó Katalin–Kalmár Magda: Fejlődéslélektani vizsgálatok*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1975.

M. V. Panov:

SZOVREMENNIJ RUSSZKIJ JAZIK. FONETIKA (Moszkva, 1979)

Nemrég jutott el Magyarországra Mihail Viktorovics Panov legújabb fonetikája, ami az utóbbi évek egyik legalaposabb nyelvészeti munkája. Panov neve nem ismeretlen a hazai szlavisták körében, hiszen az 1967-ben megjelent „Orosz fonetika”-ja is eljutott hozzánk. De ő volt a szerkesztője Az orosz nyelv és a szovjet társadalom c. 4 kötetes munkának is,

ami a korábbi szociolingvisztikai kutatásokat is összegezte sok-sok nyelvtisztázati adattal.

Panov jelenlegi fonetikája a korábbi főiskolai – egyetemi előadásai során kikristályosodott elméleti anyagot tartalmazza, de rengeteg újat tartalmaz jó néhány vonatkozásban más fonetikához képest.

Panov az ún. moszkvai nyelvészeti iskola egyik jeles képviselője, aki a munkáját volt „tanítójának”, a neves Alekszandr Alekszandrovics Reformatszkij-nak ajánlja, ami nemes gesztus a szerző részéről.

A 13 fejezetből álló mű világos és precíz nyelvészeti gondolkodásra, szemléletre óhajtja nevelni a leendő oroszstanulókat. Az elméleti anyag rendezett, logikus kifejtése közben gyakorlatokat is ad, amelyek részben a „vizszoacsatolást” is szolgálják amellét, hogy „dolgoztatják” a hallgatót és az olvasót.

A lapalji szakirodalmi utalások – az egyes fejezetek végén adott részletes bibliográfiákkal együtt – arra mutatnak, hogy a szerző az orosz és az európai fonetika egyik legjobb ismerője, akitől rengeteget lehet tanulni. A könyv egyik legnagyobb értéke az a színes és érdekesítő anyagkifejtés, amit Panov alkalmaz: szinte kötetlen beszélgetést folytat a hallgatóval, illetve olvasóval a fonetika-elmélet legbonyolultabb kérdéseiről is.

Panov fonetikájának a másik pozitívuma a rengeteg tudománytörténeti utalás, hivatkozás, ami állandó kapcsolatot is jelent a ma fonetikája és a múlt fonetikai eredményei között. Az olvasó így világosan látja a folytonosságot és az egyes részeredmények „súlyát” (Vö. pl. a 13. 18. 21. 41. stb. lapok érdekes kitérítéseit).

Egy rövid recenzió keretében egy 250 lapnyi terjedelmű munka legfontosabb kérdéseit is nehéz vázolni abban az esetben, ha ez a munka olyan kérdéseket is igyekszik tárgyalni – európai színvonalon –, amelyek eddig a legtöbb fonetikában helyet sem kaptak (pl. a szociofonetika: 207–218. lap; a beszélt nyelv fonetikája: 218–227. lap; a költői nyelv fonetikája: 227–244. lap stb.).

Panov a tiszta, világos fogalmak kialakításának a mestere. A fonetika egyik alapvető kérdésének – a hang és a betű pontos elhatárolása – tisztázásánál Baudouin de Courtenayre (1845–1929) hivatkozik: aki összekeveri a kettőt, az „csak nehezen szokik le, avagy le sem szokik arról sosem, hogy az embert megkülönböztesse az útlevelétől...”

Panov könyvében mind az orosz szegmentális elemek (magánhangzók; mássalhangzók; és kapcsolataik), mind a szupraszegmentális (elemek) (szóhangsúly, intonáció) tárgyalásakor egy sor új elképzeléssel, eredeti gondolattal találkozunk (pl. az orosz magánhangzó-fonémák és árnyalataik osztályozásának a fejlődése a XIX. századtól napjainkig: 32–45. lap stb.). Az orosz hangok artikulációs és akusztikai osztályozása

után a funkcionális vizsgálatra is sor kerül a fonéma-fogalom körüli több évtizedes viták részletes felvázolásával együtt (90–102. lap), amire még többször visszatér a szerző (pl. a 106–122. lapon). Mivel Oroszországot tekintették a fonológia szülőhazájának, Panov bemutatja részletesen a fonéma-fogalom fejlődését Baudouintól a kazanyi, a pétervári és a prágai iskolán át egészen napjainkig, hiszen ez a fonetikában és a fonológiában ma is kardinális kérdés.

A hazai orosztanárok számára Panov fonetikájának az ortoépiái normával kapcsolatos eligazítási és fejtegetései is sokat adhatnak (195–216. lap), mivel ezen a téren a hazai oroszoktatásban itt-ott a koncepció teljes hiányával lehet találkozni. A normát illetően Panov – a szinkronia-diakronia dialektikus viszonya helyes értelmezése folytán – nem dogmatikus; bizonyos esetekben „megengedi” a norma variánsokban való realizálódását, mert ez objektív, elvitathatatlan nyelvi tény számtalan esetben (pl. a „scs” betű helyén ejtendő hang vonatkozásában, pl. 205. lap). „Régebbi normá”-ról („szarsaja norma”) és „újabb normá”-ról („mladszaja proiznoszityelnaja norma”) beszél Panov, és világosan el is különíti ezeket a fogalmakat, bármily nehéz is ez néha, de a szociolingvisztikai eredmények alkotó felhasználása igen meggyőző az olvasó számára számtalan esetben. Panov a „nyelvi tolerancia” híve a norma (és vele együtt az „ortoépiái etika”) vonatkozásában, ami azt jelenti, hogy az ortoépiái norma nem épülhet csak a „helyes-helytelen” egyoldalú oppozíciójára, mert nem lehet kiküszöbölni a „megengedhető” fogalmát sem, ha az nem ellenkezik a nyelvfajlás alapvető belső törvényszerűségeivel.

Az utóbbi évek orosz kísérleti fonetikai eredményei sok újat adtak a nyelvtudománynak, amit azok a fonetikusok is jeleztek az elmúlt években (R. I. Avanyeszové, L. L. Bulanyiné, L. V. Bondarkóé, M. I. Matuszevicse...), amelyeknek a sorában Panov orosz fonetikáját méltó hely illeti meg. Szeretném hinni, hogy Panov könyve mind a hazai oroszoktatásképzésben, mind a továbbképzésben megkapja azt a helyet, amelyet valóban megérdemel.

Dr. Hajzer Lajos

Fabricius–Kovács Ferenc:

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS ANYANYELVI NEVELÉS

(Országos Pedagógiai Intézet.
Pedagógus Képzés Könyvtára.
Budapest, 1980. 96.)

Az anyanyelvi tantervek és tankönyvek megújítása csak akkor hozhatja meg a kívánt eredményt, ha az azokat használó és használtató

pedagógusok megfelelő elméleti felkészültséggel rendelkeznek. A megfelelő elméleti felkészültség megszerzése nem kis gondot okozhat, hiszen a szoros értelemben vett szakmunkák megértése nem könnyű, az új problémákat közelebbről s egyszersmind szakszerűen tárgyaló munkák száma nem nagy. E tények következtében ellentmondás feszülhet a társadalmilag is megfogalmazott igény és a lehetőségek között.

Az említett ellentmondás feloldásához nyújt jelentős segítséget Fabricius–Kovács Ferenc munkája. A korán elhunyt jeles nyelvész hét tanulmányát tartalmazza a kötet. Különösen az első három tanulmány (Nyelvtudomány, kommunikációelmélet, társaslélektan; A nyelv szociális jellegéről; Jelentés és interakció) segíthet jelentékeny mértékben mindazoknak, akik az általános iskolában anyanyelvi neveléssel foglalkoznak, de talán azoknak is, akik most készülnek erre a pályára.

A szerző nagyon fontosnak véli az előbeszéd törvényszerűségeinek a feltárását, és a nyelv lényegét és funkcióját ennek megfelelően értelmezi: „A filológusok és a szűkebb értelemben vett nyelvészek nyelv-en főként *irott nyelvet, /szakszöveget/* értettek... Így a kommunikáció körülményei és komponensei a nyelvészeti vizsgálatokban nem részesülhettek az őket megillető figyelemben, s végső soron lényegileg el is sikkadtak... Pedig hát – s ez ma egyre világosabban látszik – a nyelv elsődleges funkciója az emberek közötti érintkezés és kooperáció lehetővé tétele.” (6.) Ahhoz rébát, hogy tanítványainkat eredményesen nevelhessük anyanyelvünk használatára, s ennek következtében elősegítsük társadalmi életben való eligazodásukat, a *nyelvbizsálat törvényszerűségeit* kell önmagunk számára tisztáznunk, és munkánkat ennek alapján célszerű megszerveznünk.

A tanulmány szerzője egyrészt diagnosztizál, másrészt viszont közérthetően közvetíti a megoldás néhány lehetőségét azzal, hogy megfelelő elméleti alapokat nyújt olvasói számára. Ezeknek a feladatoknak a megoldása ugyanis nem képzelhető el a kommunikációelmélet alapfogalmainak a tisztázása és a gyakorlatban való hasznosítása nélkül. Ezek az ismeretek adják – sok más egyéb mellett – a beszéd folyamat-értésének és értelmezésének az alapját, emeli lehetőségét. „A beszéd... értelmi síkon lezajló olyan interperszonális, társas tevékenység, amelynek a nyelv az eszköze is, az eredménye is. Más szóval: a nyelv a társas értelem funkciója és terméke.” – állapítja meg a szerző (22.). Sok szó esik természetesen az eddig elhanyagolt második személyről, régebbi kifejezéssel: a hallgatóról. A régebbi megnevezés is mutatja az értelmezés problematikussá voltát, hiszen a beszéd folyamatot éncentrikusan értelmezi. Ezt az ellentmondást a mű sokoldalúan feloldja, mivel a beszéd folyamatot egyszé-